

## O NUJNOSTI KATEGORIZACIJE ETNOGRAFSKO-FOLKLORNIH FILMOV\*

MILOVAN GAVAZZI

V zadnjih desetletjih so etnografsko-folklorni filmi doživeli izjemen razvoj. V primerjavi z ostalimi žanri dokumentarnega filma lahko trdimo, da je ta dosegel razcvet tako kakovosti kot pestrosti tematike. Zato lahko takoj ugotovimo, da gre za bogat razpon ne le glede vsebin, pač pa tudi glede načina njihove obdelave.

Z drugimi besedami: ista tema je lahko obdelana na različne načine, zlasti v zvezi z

1. obsegom in količino detajlov,
2. dolžino sekvenc, ki so odvisne od značilnosti filma.

Na drugi strani daje problemu izvedbe etnografsko-folklornega filma izjemen pomen njegova uporaba, njegov cilj. Doslej je nastalo več poimenovanih filmov, ki niso posneti za zabavo ali sprostitve niti nimajo splošnega vzgojnoizobraževalnega namena. V publikaciji *Der wissenschaftliche Dokumentationsfilm und die Encyclopaedia cinematographica* direktor Inštituta za znanstveni film iz Göttingena, gospod Gotthard Wolf, navaja številne izraze, med katerimi citirajmo »študijski film«, »film-zbirka«, »film priprava«, »dokument gibanja«, »filmski dokument«, »študija gibanja«, »kinogram«, »reprodukcija gibanja«, »reprodukcija obnašanja« itd. Druga, bolj znana in rabljena izraza sta »dokumentarni film« in »raziskovalni film« (»research film«, »Forschungsfilm«, »wissenschaftliche Film dokumentation«). Kljub očitno neustreznim ali malo ustreznim izrazom bi se lahko omejili na tista, ki sta s stališča znanstvene terminologije najprimernejša: »raziskovalni film«, etnografsko-folklorni »znanstveni film« — zaradi razlikovanja med izrazoma »dokumentarni film« na eni strani, ki označuje filme katerekoli vsebine, ki samo predstavljajo določen dogodek, brez znanstvenih namenov, in sicer resničen dogodek, zvest posnetek tega dogodka; in na drugi strani »dokumentacijski film«, ki označuje čiste znanstvene filme, posnete po posebnem predhodnem proučevanju in natančni pripravi etnografsko-folklorne vsebine, ki bo snemana. Po razlagi v zgoraj omenjenem delu naj bi bil »doku-

\* MILOVAN GAVAZZI

je pionir etnološkega filma v Jugoslaviji. Ze leta 1930 je začel na terenu snemati s 16 mm kamero. Leta 1957 je ustanovil jugoslovanski Odbor za etnografski film v okviru UNESCO. Doslej je znan samo en njegov članek o etnografskem filmu: *Etnografski film*, njegovo značenje i primjene (SE XVI-XVII, 1964, str. 57-64). Zdaj pa v Glasniku objavljamo njegov drugi tekst o tej tematiki. Na dan je prišel ob video snemanju razgovora z Milovanom Gavazzijem v Zagrebu, dne 5. 6. 1987. Avtor ga je napisal v francoščini ob koncu 60. let za seminar v Temišvaru, vendar ni bil še nikjer objavljen. Zaradi preciznega razmišljanja je članek še danes aktualen. Gavazzijevi sistematiki bi težko kaj dodali, razen če bi seveda upoštevali tehnološki napredek zadnjih 20 let.



mentacijski film« (»znanstvena filmska dokumentacija«) podkategorija raziskovalnega filma na splošno — v našem primeru torj »etnografsko-folklorni dokumentacijski film« ali »etnografsko-folklorna znanstvena filmska dokumentacija«.

Znanstveni značaj tega filmskega žanra je osnova za vsa razmišljanja v pričujočem prispevku, zato ga skušajmo vsaj priložnostno kategorizirati v sledeče:

1. kinematografsko-etnografsko-folklorne *beležke*
2. splošni *monografski* etnografsko-folklorni filmi
3. *primerjalni* raziskovalni etnološki filmi

1.

Etnografsko-folklorne beležke, se pravi fragmenti, posneti ob različnih, pogosto nepredvidenih priložnostih, ki ne predstavljajo popolne oziroma dokončne ali celo kompletne verzije vsebine. Vseeno pa je moč take etnografsko-folklorne filme vključiti v filme drugih kategorij, zlasti kot delne sekvence. Ti filmi se razlikujejo po izvoru in vrednosti, zato jim ne moremo pripisati drugačnega značaja ali drugega specifičnega izraza.

2.

Monografske etnografsko-folklorne filme lahko razdelimo v dve kategoriji:

a) *monografski lokalni filmi* govorijo o življenju in tradicionalni kulturi določene vasi ali pokrajine z vseh plati, ki jih lahko ujame filmski trak. Ti filmi nudijo bolj ali manj nazoren oris o življenjskem prostoru, stanovanju in drugih poslopih ter načinu zidave, uporabi gospodinjskih pripomočkov in pohištva, o vseh vejah gospodarstva, transporta, tehnologije (ergologije) ali pa o domači obrti, izdelavi oblačil, nakita, o pričeskah in vseh šegah (periodičnih, ki zadevajo življenje, gospodarske dejavnosti), skratka o vseh vidikih družbenega življenja, ki jih lahko ujame filmski trak.

Taka monografija bi morala seveda v prvi vrsti vsebovati osnovne, bistvene poteze tradicionalne kulture in načina življenja vaše skupnosti, šele nato tudi dodatne značilnosti, ki bi bile izbrane po pomembnosti.

Kot primer monografije bi lahko navedli nekatere filme, posnete v Jugoslaviji (po vojni), na primer zelo koristen in uspel film o mali pokrajini, imenovani Azot (v zahodni Makedoniji) — film prikazuje hiše in druga poslopja, tipična za pokrajino, različne gospodarske dejavnosti (obdelovanje zemlje, živinoreja), še dobro ohranjeno nošo in glavne življenjske šege (zlasti svatbo, rojstvo in pogrebne slovesnosti), prav tako tudi bogoslužje in nekatere podrobnosti o magiji. — Nek drug film prikazuje življenje in navade hrvaškega prebivalstva v spodnjem delu reke Neretve (v osrednji Dalmaciji); posnet je bil v letih 1965—1967 in pripoveduje o značilnostih vsakdanjega življenja: gospodarske dejavnosti (ribolov in lov na ptice, zlasti vodne, reja ovac, ki trenutno upada, pobiranje fig, prevoz grozdja po trgatvi in prešanje grozdja z nogami, destilacija žganja); nato nam film predstavi različne domače naprave, na primer za tkanje, ki je za to



področje tako značilno, za pletenje iz trsja, pečenje jegulj na žaru in značilno prevoznništvo z malimi čolni ali z izjemno velikimi širokimi barkami — umetninami stare domače obrti, ki jih je še vedno mogoče videti ob bregovih Neretve, ko prečkate reko ali njene številne kanale. Čeprav film v nekaterih podrobnostih ni izdelan, vsekakor nudi lepo etnografsko ilustracijo tega območja, zlasti kot poučni film za vse tiste, ki si ne morejo sami ogledati tega vsestransko zanimivega področja.

To bi bili primeri realizacije etnografsko-folklornih filmov v »navpičnem« smislu (po besedah povzetih iz istega vira, Göttingen, str. 118) — se pravi splošnega *profila* določene kulture, ki se razlikuje od primerjalne »horizontalne« filmske kompozicije (glej spodaj).

b) *monografski tematski filmi* so tisti, ki kolikor se le da izčrpno predstavljajo eno samo folklorno-etnografsko vsebino. Lahko bi našli veliko takih filmov — od tistih, ki so že posneti in pogosto dobro znani, do tistih, ki se snemajo ta trenutek ali se še načrtujejo.

Filmi »Encyclopaedie cinematographice« Znanstvenega filmskega inštituta iz Göttingena večinoma spadajo v to zvrst. Usmeritev inštitutovih etnografsko-folklornih filmov je dobro opisana v delu glavne publikacije o znanstvenem filmu, ki jo omenjeni inštitut izdaja in ki je navedena zgoraj, zlasti v zvezi s snemanjem podobnih filmov (str. 117): »... *trudili smo se slediti načelu najmanjše enote za določeni film*«. Gre za »enciklopedične filme« v specifičnem smislu: vsaka enota te zvrsti obsega eno tematsko vsebino: na primer modeliranje plovila (ali največ vseh izdelkov kmečkega lončarstva) z natančnim beleženjem vseh podrobnosti, ali — če gre za ples — z vidnim zapisom vseh koreografskih detajlov (če je treba tudi s pomočjo hitrih posnetkov) ali na primer priprava, kuhanje in uživanja določene jedi itd.

Čeprav so te vrste filmi Inštituta za znanstveni film iz Göttingena etnografsko-folklorno znanstvenega značaja in čeprav je njihov cilj analitična (ali pa primerjalna) študija, jih je večina zelo primernih za univerzitetni študij etnologije in folklorne (celo za srednješolske programe). Njihove vsebine so vedno bolj primerne in učinkovite v različnih tipih izobraževanja, tako v šolah kot v muzejih, na delavskih univerzah itd.

### 3.

*Raziskovalni filmi* v pravem pomenu besede, *primerjalni*, ki vsebujejo izbor določenih neodvisnih sekvenc iz različnih filmov, bodisi monografskih (v smislu obeh prejšnjih kategorij) bodisi filmskih beležk, predstavljajo enako etnografsko-folklorno vsebino iz različnih krajev, ljudstev, družbenih plasti itd. To so:

a) filmi, sestavljeni iz več sekvenc, vzeti iz različnih raziskovalnih filmov, ki predstavljajo enako vsebino;

b) filmi Inštituta, ki so namenjeni univerzitetnemu študiju;

c) filmi iz tujine, ki jih Inštitut izdaja kot znanstvene filme in so namenjeni univerzitetnemu študiju;

d) filmi »Encyclopaedie cinematographice« — se pravi filmski dokumenti izrazito znanstvenega značaja.

Posebna kategorizacija je potrebna glede namena etnografsko-folklornih filmov — pomembna je s praktičnega vidika. Ne gre le za znanstvene filme, pač pa za filme te zvrsti, namenjene širšemu občinstvu, ki nima znanstvenih interesov, ki si želi ter deloma (pogosto pa zelo) pričakuje *spektakel*. V tem delikatnem položaju se številni snemalci etnografsko-folklornih filmov uklonijo pričakovanjem, naredijo kompromis, ki je z vidika avtentičnosti etnografsko-folklorne vsebine pogosto vprašljiv. Tako se lahko zgodi, da so avtentične vsebine, predmeti in dogodki podvrženi različnim, včasih malo posrečenim deformacijam. Če se jih uradno označi za polavtentične, stilizirane itd., ta pomanjkljivost ni pomembna za resnega gledalca; za navnega gledalca pa je mnogo večja.

Milovan Gavazzi

#### ON THE NECESSITY OF CATEGORIZING ETHNOGRAPHIC-FOLKLORISTIC FILMS

Milovan Gavazzi is the pioneer of the ethnographic film in Yugoslavia. He started location shooting with a 16 mm camera already back in 1930. In 1957 he founded the Yugoslav Ethnographic Film Committee within UNESCO. So far he has published only one article on the ethnographic film, "The ethnographic film, its significance and its application" (SE XVI—XVII, 1964, pp. 57—64), and today we have the pleasure of publishing his second article on the subject. It came to light on 5th June 1967, during a video recording of an interview with Milovan Gavazzi in Zagreb. Written in French, the text was composed in the late 1960's for a seminar in Timisoara, but it has never been published.

Following the example of the Göttingen Institute, yet relying upon his own experience, Gavazzi classifies ethnographic films into three categories: notes, monographs and comparative research films. He dwells more extensively on the purpose of the ethnographic film and concludes, correctly, that films made for the general public often degenerate into eye-catching, crowd-pleasing productions and lose their ethnographic and folkloristic authenticity.

Owing to its preciseness of thought, Gavazzi's article is still relevant today and needs no updating, apart from a consideration of the technological advances of the past twenty years which the author could not foresee at the time.